

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ
ПАРАБИН

И З Л О Ж Б А
УМЕТНОСТ НЕОЛИТСКОГ НАСЕЉА
„МОТЕЛ — СЛАТИНА”

ПАРАБИН, 1991. ГОДИНЕ

Изложбу припремио
ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ ПАРАБИН

Уредник
ПРЕДРАГ ВУЧКОВИЋ

Аутор
АЛЕКСАНДАР СРНДАКОВИЋ

Организатори изложбе
КУЛТУРНО ПРОСВЕТНА ЗАЈЕДНИЦА ПАРАБИН
ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ ПАРАБИН

Штампа
ИП „ВУК КАРАЦИЋ“ — ПАРАБИН

УМЕТНОСТ НЕОЛИТСКОГ НАСЕЉА „МОТЕЛ — СЛАТИНА”

Насеље које се формирало на локалитету „Мотел — Слатина” у току млађег каменог доба налазило се на источној периферији града Параћина, на падини која се у подножју ослања на десну обалу реке Црнице. По свом положају насеље је истоветно са онима која су се налазила у близини села Дреновца и Супске. На жалост, већи део насеља је уништен изградњом зграда Српске фабрике стакла и пресецањем трасе за ауто-пут Београд — Ниш. До највећег оштећења дошло је приликом подизања зграде мотела и бензинске пумпе која се вероватно налази у самом центру насеља судећи по обиљу пронађеног материјала. Сам локалитет се простире од источне периферије града па све до села Главица и захвата простор од око 8 ха.

Заштитна ископавања на локалитету „Мотел — Слатина” уследила су 1985. године као последица грађења нове трасе ауто-пута. Том приликом сбављеним земљанима радовима уништен је велики део једног старог вишеслојног налазишта. Археолошким ископавањима у кампањама 1985/86. Истражена је површина од 800 м² и при томе је пронађено пет насеља из различитих временских периода, формираних на истом месту, почев од 4500-те године пре нове ере па до доласка Римљана и касније Византијанаца. Откопане су полу укопане земунице прво формираног насеља старијег неолита, поднице колиба од запечене земље из млађег неолита (око 3000-те године пне.), укопане јаме и основа куће из старијег гвозденог доба (око 900-те године пне.), зидови римске насеобине (III — IV век нове ере) и једног рановизантијског насеља (V — VI века нове ере). На ископаном простору откривено је око 20000 фрагмената керамичких посуда, бројна камена оруђа, такође и коштана, идоли од печене земље, култни предмети, римске украсне копче те налази новца.

Предмет овог рада су култни предмети млађег неолитског насеља, другог по реду, гледајући по ста-рости. Становници овог насеља били су носиоци ви-ничанске културе која је у млађем неолиту преовла-давала на српским просторима. Карактеристика ових људи је бављење земљорадњом а вероватно и риболовом судећи по близини реке. Становали су у правоугаоним кућама од запечене земље које су често биле великих размера. Из овог насеља потиче највећа количина пронађеног материјала. Осим бављења земљорадњом, житељи овог насеља пажњу су посвећивали и духовном животу судећи по великим броју пронађених фигурина и жртвеника од печене

земље. Ови идоли представљају и највећу драгоценост пронађену током истраживачких радова на локалитету „Мотел — Слатина”. Идоли су разноврсни по форми и величини. Не постоје два иста идола. Поставља се питање шта је неолитског човека натерало да прави овакве предмете. Да ли је то била потреба да удобровољи природне силе од којих је у великој мери зависила његова егзистенција. То удобровољавање природних сила довело је до појаве култа много раније, још у палеолиту, неколико десетина хиљада година раније но што су живели становници овог насеља то јест носиоци винчанске културе. Који су култови и обреди били упражњавани на овим просторима можемо само предпоставити без обзира на велики број пронађених култних предмета. Пошто се ради искључиво о статуетама жена, вероватно су представљене богиње плодности. Када се ради о фигурицама животиња (нађене су у малом броју) може се предпоставити да су служиле у верским обредима у вези лова или пак пошто се ради о земљорадничкој култури, у вези припитомљавања животиња. Мало је вероватно да су ови предмети служили само као уметнички рад то јест за естетски доживљај праисторијског човека, тим пре што је у суровим условима борбе за опстанак у којима је живео, морао тражити у нечему заштиту од природних сила којима је био изложен. Врло рано за потребе таквих култова се јавио и обред приношења жртава богу који је оличење природних сила. Жртвовања су вероватно обављана на великим столовима који се у Грчкој називају ТРАПЕЗОИ, а задовољавали су потребе целог насеља. Истовремено становници насеља су за своје личне потребе правили моле копије великих жртвеника који су симболично представљали обреде жртвовања за задовољење појединачних потреба становника. Отуда и велики број пронађених жртвеника на локалитету „Мотел — Слатина”.

Због различитости у изради идола од печене земље, они се могу определити у две фазе винчанске културе, старију и млађу фазу. Статуete старије фазе имају ваљкасто или пљоснато тело са јако наглашеним задњим делом и куковима. Карактеристичан је и облик главе статуeta које су израђене у троугластим формама. Руке су представљене у облику хоризонтално постављених патрљака. У овој фази појављују се и први примерци седећих статуeta а такође и представе мајке са дететом. Јавља се и симболично наглашена одећа статуeta.

У млађој фази винчанске културе преовлађују седећe статуete на престолу а такођe сe јављaјu и предмети који представљајu двокраке амулете а подсећају на фигурине сa раширеним рукама али без

главе. Представљање одела је савршеније него у предходној фази. У овом периоду појављују се и прве фигуре животиња. При крају ове фазе на фигуринама се уочава диспропорција између горњег и доњег дела трупа. Лице фигурина је полигонално са наглашеним јагодицама и урезаним очима тако да подсећају на птичје главе. При крају ове фазе, настаје потпуно опадање квалитета израде фигурина а такође опада и њихова бројност. Често се на глави представља само нос док очи нису наглашене тако да птичје лице постаје још израженије.

Код жртвеника пронађених на локалитету „Мотел — Слатина” преовлађују две форме и то жртвеници са троугаоним и четвороугаоним реципијентом, који се протежу и кроз старију и кроз млађу фазу винчанске културе. Жртвеници троугаоног реципијента врло често на угловима имају израђене стилизоване главе људи или животиња. Површина жртвеника често је декорисана урезаним линијама или бојењем. Такође постоје примерци који нису укращени. Четвороугаони жртвеници се исто јављају у великом броју. Украшени су мотивима урезаних косих линија са дубоким реципијентом и кратким ногама. На угловима се јављају испупчења а ређе једва препознатљиве људске или животињске главе. На жртвеницима из млађе фазе украс је примеран док је форма занемарена. Као што је већ напоменуто ови жртвеници представљају копију великих жртвеника и објашњавају се тајном парцијалном жртвом тако што се делићи главне жртве узимају и стављају на мањи жртвеник у кући или пољу сопственика. Не зна се тачно какве су жртве приношене нити коме су биле посвећиване али је сигурно да су, на основу бројности налаза жртвеника, магија и религија заузимале велику улогу у животу неолитског човека винчанске културе.

Неолитско насеље из којег потичу предходно споменути налази престало је да постоји насиљно судећи по траговима пожара. Поход нових агресивних популација уништио је старо неолитско насеље на потезу „Мотел — Слатина” доносећи нову културу металног доба. Повољан положај насеља омогућио је настањивање нових популација све до VI века нове ере када ова површина постаје обрадиво земљиште насеља које се формирало нешто западније и представља почетак развоја данашњег града Параћина.

кустос Завичајног музеја „Параћин”
дипл. археолог Срндачковић Александар

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Заштитна археолошка ископавања на локалитету „Мотел — Слатина”, каталог изложбе, Параћин 1985,
- С. Вентић, Почеци раних земљорадничких култура, Материјал X, 1974,
- М. Гарашанин, Праисторија Србије, I, Београд 1973,
- Праисторија југословенских земаља, II, Сарајево 1979,
- С. Станковић, Жртвеници и просоморфни поклопци из Винче, Београд 1986,
- А. Лерои Гоурхан, Религије предисторије, Загреб 1968.